

Отримано: 6 вересня 2019 року

Прорецензовано: 16 вересня 2019 року

Прийнято до друку: 23 вересня 2019 року

e-mail: polovynkina@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-7(75)-81-83

Половинкіна М. І. Нетипові назви кольорів у польській мові: загальний огляд. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 81–83.

УДК 811.162.1

Половинкіна Марія Ігорівна,

кандидат філологічних наук, Київський університет ім. Бориса Грінченка

НЕТИПОВІ НАЗВИ КОЛЬОРІВ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Стаття присвячена загальному огляду нетипових (нестандартних) польських кольором і окремих, найпоширеніших колірних груп, що належать до цієї категорії. Детально розглянуто поняття «нетиповості» таких лексем, запропоновано відповідне визначення. Матеріалом для дослідження стало опитування, проведене у соціальній мережі “Facebook” спільнотою “Poprawna polszczyzna” 27 серпня 2018 р. Аналіз показав, що одними з найпоширеніших є пейоративні та семантично невизначені колорема. Було простежено кореляцію пейоративних колорем, розглянуто деякі евфемізми, що замінюють їх. Звернуто увагу на валюативну функцію кольоронайменувань. Також було зафіксовано деякі дитячі неологізми, що позначають барви.

Ключові слова: колористика, польська мова, нетипові (нестандартні) назви кольорів, пейоративні колорема, семантично невизначені колорема.

Mariia Polovynkina,

phD, Borys Grinchenko Kyiv University

ATYPICAL COLOUR TERMS IN POLISH LANGUAGE: GENERAL REVIEW

The article is devoted to the general review of atypical (non-standard, specific) Polish colour terms and selected, most common colour groups which belong to this category. The concept of “atypicality” of such lexemes was considered in detail, and the corresponding definition was proposed. It was found that atypical colour terms are lexemes which designate colours and are not fixed by dictionaries or infrequent. They form an interesting and under-researched lexical layer. The boundaries of this group are sufficiently blurred because there are no clear criteria for assigning lexemes to typical or atypical – quite often this is subjective. Our investigation is based on the data from the survey which was carried out on the social network “Facebook” by the community “Poprawna polszczyzna” on August 27, 2018. The analysis showed that some of the most common are pejorative names of colour (14,4%) which include vulgarisms and non-normative lexemes. Semantically undefined colour terms were also very popular among respondents. It was the second most frequent group (10,8%). A relatively large group (8,3%) represents the lexemes indicating skin tone. Correlation of pejorative colour terms was observed, and euphemisms which substitute for them were considered. Attention was also paid to the evaluative function of colour terms which was very important for some respondents. Children’s neologisms which denote colours have also been noted.

Key words: coloristics, Polish language, atypical (non-standard, specific) colour terms, pejorative colour terms, semantically undefined colour terms.

Постановка проблеми. Колористика – тема, що була популярна ще в часи античності та не втрачає актуальності нині. На нашу думку, нетипові колорема є особливо цікавими, оскільки відзначаються широкою різноманітністю, оригінальністю, часто експресивністю. Саме такі кольороназви чинять найбільший вплив на реципієнта, а отже, є найефективнішими з точки зору прагматики. Недарма вони активно використовуються в літературі, рекламі, дизайні тощо. На жаль, в українській лінгвістиці бракує ґрунтовних праць із цієї теми. Наше дослідження покликане заповнити цю лакуну новими даними, що сприятиме популяризації та розширенню знань як про колористику, так і про польську мову.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Назви кольорів неодноразово ставали об’єктами досліджень, що стосувалися найрізноманітніших мов: української, російської, польської, англійської, німецької та багатьох інших, навіть екзотичних, напр., мов австралійських аборигенів [8]. Останнім часом у світовій лінгвістиці зростає інтерес до кольоронайменувань у східних мовах [10]. Разом із тим, досліджень, присвячених суто нетиповим / нестандартним колоремам, недостатньо, при цьому саме поняття такої «нетиповості» не має ані дефініції, ані чітких меж. Серед сучасних науковців, які займаються подібною проблематикою, можна назвати, зокрема, А. Нарлоха [2], М. Граф [7], М. Борейшо [6], М. С. Касміран і Т. О. Ену [9]. Їхні праці, серед іншого, присвячені маркетинговим колоремам, що використовуються для називання відтінків фарб, косметики та одягу.

Метою дослідження є аналіз нетипових колорем польської мови, визначення поняття «нетиповості» («нестандартності») та детальний розгляд окремих лексичних груп.

Матеріалом для дослідження стали дані опитування, яке було проведено 27 серпня 2018 р. у соціальній мережі “Facebook” спільнотою “Poprawna polszczyzna” [15]. В опитуванні взяли участь 235 респондентів, більшість з яких (99,1%) є носіями польської мови. Серед респондентів переважають жінки (80,4%), натомість чоловіки складають меншість (19,6%). Таку гендерну нерівність можна пояснити складом самої спільноти, більшу частину якої становлять особи жіночої статі. Опитування містило лише один пункт: «Які ви знаєте нестандартні назви кольорів?». На це питання було дано 277 відповідей, частину з яких ми проаналізуємо в цій статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед варто зазначити, що саме поняття «нетиповості» чи «нестандартності» колорем досить складне та неоднозначне, оскільки немає чіткого визначення цього терміну. В колористиці існує поняття «базовий термін кольору» (англ. *basic color term*), яке було запропоновано ще у 60-ті роки американськими вченими Б. Берліном і П. Кеєм – прихильниками універсалістського підходу. До базових кольоролексем вони відносять англ. *black, white, red, green, yellow, blue, brown, grey, orange, pink, purple* та їхні відповідники іншими мовами [5, с. 4]. Проте, на нашу думку, відсутність колорема в цьому переліку базових не є підставою для її автоматичного включення до нетипових,

адже наведений список охоплює всього 11 слів. Поза зоною опиняється значна частина достатньо розповсюджених назв, що не сприймаються як нестандартні. Колірна палітра мови складна та багатогранна, і саме тому до неї складно застосовувати дуальний підхід, який передбачає наявність лише двох категорій («базовий» / «нетиповий») без жодних винятків і перехідних меж.

Услід за А. Штайнваллем М. С. Касміран і О. Т. Ена зазначають, що, окрім базових термінів кольору, визначених Б. Берліном і П. Кеєм, є також специфічні (англ. *specific color terms*) та інші (англ. *other color types*), які, у свою чергу, поділяються на похідні кольори (англ. *derivation colors*) та терміни яскравості світла (англ. *luminosity terms*) [9, с. 38]. А. Штайнвалл розуміє під «специфічним терміном кольору» всі колірні гіпоніми, протиставляючи, наприклад, гіпероніму *red* колоремами *maroon, magenta, crimson, vermillion, scarlet* [14, с. 60].

І. І. Чумак-Жунь, хоча і згадує у своєму дослідженні кольороназви даної групи, не розглядає їх як нетипові. Вона називає такі лексеми узуальними та оказіональними позначеннями кольору, а також зауважує, що вони розташовані на дальній периферії лексико-семантичного мікрополя [4, с. 7].

Н. І. Купіна, вивчаючи нестандартні французькі колорема, зараховувала до цієї групи: назви барв, що складаються з двох стандартних термінів кольору (франц. *gris-noir* – «сіро-чорний»); кольороназви-іменники та словосполучення, які позначають предмет, що асоціюється з відповідною барвою (франц. *ciel* – «кольор неба»); колорема-іменники, поєднані зі стандартним кольоронайменуванням (франц. *vert tilleu* – «ніжно-зелений», *rose poudre* – «рожева пудра»); назви барв, що складаються з однієї колорема та підсилювального афікса в постпозиції (франц. *violet ultra* – «яскраво-фіолетовий») [1, с. 118-119]. Проте ці критерії не можуть бути універсальними, оскільки застосовувались дослідницею для аналізу лише однієї мови та однотипних джерел (жіночих журналів), тому охоплюють не весь масив даних.

У нашому дослідженні ми спиралися на суб'єктивне сприйняття респондентів, які на свій розсуд зараховували лексеми до даної категорії. Як показав аналіз матеріалу, нестандартними респонденти вважали передусім колорема, не зафіксовані словниками: це авторські неологізми та оказіоналізми, маркетингові назви (спеціально розроблені фахівцями з метою привернення уваги до продуктів, кращого запам'ятовування та збільшення продажів), діалектизми, пейоративи та навіть нецензурна лексика (яка, однак, теж виражає кольори). Крім того, до переліку увійшли слова, котрі побутують у польській літературній мові та фіксуються словниками, проте частота їхнього вживання невисока, і, можливо, саме через це вони сприймаються як нестандартні. Незначна частина відповідей містила цілком типові, на наш погляд, та поширені кольоронайменування (напр., *zielony*), які поодинокі респонденти все ж відносили до групи нетипових. На нашу думку, такий результат може бути пояснений особливостями світосприйняття та власним мовним досвідом, зумовленим частотністю вживання тих чи інших лексем.

Зважаючи на сказане вище, можемо запропонувати таке визначення:

Нетипові колорема – це лексеми на позначення кольору, що не фіксуються словниками або є рідковживаними.

Слід зауважити, що межі даної групи достатньо розмиті, оскільки індивіди можуть по-різному сприймати дійсність. Зарахування кольоронайменувань до нетипових (нестандартних) часто здійснюється на основі власної мовної картини світу, персонального досвіду, психологічних і культурних особливостей, які є відмінними не лише в різних народів, соціальних і вікових груп, але й у окремих людей, що послуговуються тією чи іншою мовою.

Матеріал, отриманий у результаті опитування, можна аналізувати, розділивши його на групи за різними критеріями, зокрема: стать респондента; його вік; лексико-семантичне мікрополе колорема; її приналежність до лексичного складу літературної мови; будова кольоронайменування (проста, складна, складена); частотність називання респондентами; наявність у лексемі власне колірної складової (ми розглядаємо окремо колорема та слова, що семантично пов'язані з ними, напр., *jasny, ciemny* та ін.); імпліцитність / експліцитність тощо. Значна кількість відповідей (277) і нестандартність кожної з них ускладнюють вибір критеріїв і аналіз. Оскільки такий обсяг матеріалу неможливо детально розглянути в межах однієї статті, тут ми приділимо увагу лише його загальному огляду.

Однією з найпопулярніших колорем став *sinokoperkowy róż*, а також його варіанти – як складні, так і складені назви (*sinokoperkowy, sinobity róż, sinokoperkowy róż w papuziane grochy, sinoblady bez, sinobrąz-koperek, sinokoperkowa żółc, sinokoperkowitzelony, sinokoperkowy brąz, sinokoperkowy róż z odcieniem indygo, sinokoperkowy wpadający w róż, koperkowy brąz, koperkowy róż, szarokoperkowy róż, żółtokoperkowy róż*). Відсутність даних лексем в академічних словниках (*sinokoperkowy róż* знаходимо лише в он-лайнному «Міському словнику сленгу та розмовної мови» [11], решту не фіксує навіть цей ресурс) і, вочевидь, їхнє малопоширене використання на письмі спричинюють труднощі з орфографією навіть у носіїв мови: вони пропонували різні варіанти (разом, через дефіс, окремо). Ми уніфікували написання відповідно до правил польської мови. Незважаючи на те, що деякі з наведених колорем, на перший погляд, належать до зовсім різних лексико-семантичних мікрополів і мають позначати різні барви (напр., *sinokoperkowa żółc* і *sinokoperkowy róż*), на практиці всі вони використовуються для опису будь-якого невизначеного відтінку («інша назва будь-якого кольору, часом також вживається тоді, коли ми не знаємо, що відповісти певній особі» [11]) та мають іронічний відтінок. *Sinokoperkowy róż* і подібні слова А. Нарлох називає «семантично невизначеними кольоропозначеннями» [2, с. 226]. Серед українських лексем їм відповідає *сіро-буро-малиновий*. Невизначені колорема були названі респондентами 30 разів, а отже, їхня частотність становила 10,8%.

Зазначені учасниками опитування кольоронайменування *sinopapuciasty, sinopapuziasty, papuciasty brąz, sinoszaropapuziaty, sinawopapuziowaty, sipitapisikowaty w perkalikowe ciapki* позначають яскраву суміш барв, строкатість. Частина згаданих прикладів походить від *papuzi*, тобто властивий папузі, різнобарвний. «Słownik języka polskiego PWN» дає таке визначення цьому ад'єктиву: «той, що стосується папуги; той, що відзначається яскравими барвами, особливо зелено-жовтий» [13]. Аналогічну дефініцію подає «Popularny słownik języka polskiego PWN» [12, с. 639].

Колорема можуть мати валюативну функцію [3, с. 63-66]. Для кількох респондентів вона виявилася настільки важливою, що спричинила певну підміну понять. Так, деякі з опитаних вважали назвами кольорів лексеми, що містять валюативну складову і не мають власне колірної, напр., *fajny*. До цієї групи кольоропозначень увійшли також пейоративні, у т. ч. обсценні лексеми.

Через свою табуованість кольоронайменування ненормативного характеру, колорема-вульгаризми є практично не дослідженими у науковій літературі. Ті, що були названі нашими респондентами, корелювали передусім з:

- чоловічими статевими органами, рідше – жіночими;
- фізіологічними процесами людини;
- особами нетрадиційної орієнтації;
- жінками легкої поведінки.

Зважаючи на морально-етичний аспект уживання подібних лексем, ми не будемо наводити їхні приклади в цій статті, хоча вони становлять досить велику групу (14,4% від усіх названих кольоропозначень). Така висока частотність свідчить про інтерес суспільства до емоційно забарвлених, табуованих слів. Респондентами було вказано 45 пейоративних колорем (16,2%), серед яких 40 (14,4%) були ненормативними, у той час як значна частина інших варіантів зазначалася в основному 1-2 рази, що складає 0,4-0,8%. Серед негативно конотованих кольороназв були і евфемізми, що мали іронічний відтінок, наприклад, *zemsta niemowlęcia* у значенні 'jasny brąz'. На заміну одній з ненормативних колорем були запропоновані евфемізм-неологізми, такі як *ocznotosny, oczowyrwny, oczointensywny*, що означали 'jaskrawy, neopony'.

Варто зауважити, що в цілому ненормативні лексеми складають лише частину пейоративних, тому зазвичай їх ототожнювати не можна. Разом із тим, пейоративність власне кольороназв спостерігається рідко (як правило, всі вони семантично нейтральні). Колорема такого типу в проаналізованому нами матеріалі мають переважно саме ненормативний характер, що значно зближує у даному випадку терміни «пейоративний» та «ненормативний» («обсценний»). Нам трапилося лише кілька позначень барв, що навіть без контексту можуть бути сприйняті як пейоративні, але при цьому не містять ненормативної складової: *brudny, szarobrudny, kolor podgnilego ziemniaka, zgnila zieleń, trupioblady*. Як бачимо, вони пов'язані з поняттями бруду, гниття та смерті.

Іншу порівняно велику групу (8,3%) склали лексеми на позначення відтінку шкіри, які відповідають укр. *тілесний, бежевий*: *cialko, cialkowy, ciałowy, cielecinkowy, cielesny, cielisty, buziowy, burzowy* (у значенні 'beżowy'), *ludzki, skórny, skórny, nudziakowy* (від англ. *nude*). Деякі з них, наприклад, *cialko* у колірному значенні, *cielecinkowy, buziowy*, є дитячими неологізмами, тому відсутні у словниках. *Cialkowy / cielisty* М. Борейшо називає нестабілізованими, варіативними формами [6, с. 34]. Інтерес до колорем цієї гами, так само, як і до емоційно забарвлених лексем, можемо пояснити певними антропоцентричними тенденціями у суспільстві, прагненнями зобразити та описати зовнішність і внутрішній світ людини – творця сучасності.

Висновки та перспективи. Отже, нетипові колорема – це лексеми на позначення кольору, що не фіксуються словниками або є рідковживаними. Вони становлять цікавий і малодосліджений лексичний пласт. Межі даної групи достатньо розмиті, оскільки не існує чітких критеріїв зарахування лексем до типових чи нетипових – досить часто це відбувається суб'єктивно. Аналіз даних показав, що одними з найпопулярніших є пейоративні кольоронайменування (16,2%), до групи яких увійшли вульгаризми та ненормативні лексеми; другі за частотністю – семантично невизначені назви барв (10,8%). Порівняно велику групу (8,3%) склали лексеми, що позначають відтінок шкіри. Були виявлені колорема-евфемізми та дитячі неологізми. Встановлено важливість валюативної функції кольоронайменувань. Дослідження має значну перспективу, оскільки в межах одєї статті було проаналізовано лише частину даних. У майбутньому плануємо доповнити його аналізом маркетингових назв кольорів, колорем-діалектизмів, більш детальним розглядом дитячих неологізмів і складених кольоропозначень.

Література:

1. Купина Н. І. Особенности цветообозначения на страницах женских журналов (на материале французского языка). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2014. №4 (34). Ч. II. С. 118–120.
2. Нарлох А. Семантическая неопределённость цветообозначений в польском и русском языках. *Studia rossica posnaniensia*. 2018. XLIII. S. 225–236.
3. Половинкіна М. І. Прагматика функціонування колорем у польській поезії кінця XIX – першої половини XX ст.: валюативна функція кольоропозначень. *Матеріали за XI міжнародна научна практична конференція «Научний потенціал на света-2015»*. Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2015. С. 63–66.
4. Чумак-Жуць І. І. Лексико-семантичне поле кольору в мові поезії І. О. Буніна: склад, структура, функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 1996. 22 с.
5. Berlin B. Basic colour terms: their universality and evolution. Berkeley: University of California Press, 1969. 178 p.
6. Borejszo M. Nazwy kolorów w leksyce odzieżowej (na materiale *Słownika ubiorów* Ireny Turnau). *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. 2010. XVI (XXXVI). S. 31–41.
7. Graf M. Konotacyjne i asocjacyjne właściwości określeń identyfikujących barwy (na przykładzie nazw barw ściennych). *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. 2012. T. 19 (39). Z. 1. S. 119–130.
8. Hargrave S. A report on colour term research in five Aboriginal languages *Summer Institute of Linguistics Australian Aborigines Branch. Work Papers of SIL-AAB Series B*. 1982. Vol. 8. Pp. 11–41.
9. Kasmiran M. S., Ena O. T. Gender representation in men's and women's fashion magazine. *Journal of English language teaching and linguistics*. 2019. Vol. 4(1). Pp. 35–45.
10. Liu G., Wang H. A concept-based instructional design: introducing Chinese color terms and their metaphorical meanings at the elementary level. *Studies in Chinese learning and teaching*. 2015. Vol. 1. Issue 1. Pp. 40–59.
11. Miejski słownik slangu i mowy potocznej. URL: <https://www.miejski.pl/slowo-sinokoperkowy+r%rC3%B3%C5%BC>
12. Popularny słownik języka polskiego: oprac. E. Sobol. W.: PWN, 2002. 1304 s.
13. Słownik języka polskiego PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/papuzi.html>
14. Steinvall A. English colour terms in context: doctoral dissertation. – Umeå, 2002. – 277 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

15. Poprawna polszczyzna. URL: https://www.facebook.com/pg/polszczyzna/posts/?ref=page_internal